

**Råd för råden:
Handledning för pensionärsråd
i kommuner och landsting**

Vässa pensionärsrådet för insyn och delaktighet!

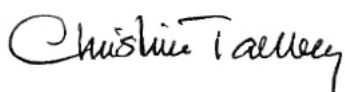
PRO är Sveriges största pensionärsorganisation och en kraft att räkna med och att lyssna till i samhället. För många äldre är beslut fattade i kommuner och regioner avgörande för välbefinnandet. Det kan handla om möjligheten att få en kvalitativ äldreomsorg, att kunna resa med kollektivtrafik och färdtjänst, få bra bostäder eller tillgång till personal med kompetens och kunskap om sjukdomar som drabbar äldre. För PRO är det därför av stor betydelse att vi kan vara med och bevaka och samtidigt påverka politiska beslut på dessa nivåer. Med ditt uppdrag i det kommunala eller regionala pensionärsrådet är du central för att landets äldre ska få ett tryggt liv och vi ska nå framgång i äldrepolitiken.

Pensionärsråden är ett viktigt forum för insyn och delaktighet som kan bli ännu viktigare. Därför vill vi att pensionärsråd ska vara obligatoriskt för kommuner och regioner att inrätta. De behöver våra erfarenheter för att förbättra och utveckla verksamheten.

Från PRO:s sida ser vi pensionärsråden som ett av de allra viktigaste forumen för att påverka äldres livsvillkor och samhället. Därför har vi gett ut denna handledning som hjälp och stöd i rådsarbetet. Läs gärna den tillsammans med andra i en studiecirkel. Då får ni goda möjligheter att diskutera viktiga frågor och fördjupa er i det som kan vara särskilt intressant.

Kom också ihåg att som ledamot i ett pensionärsråd behöver ni inte vara engagerade i allt som behandlas i handledningen. "Råd för råden" ska ge er goda råd. Välj vad som är viktigt för er och som ni vill engagera er i.

Lycka till i ert arbete!

Christina Tallberg

Ordförande

Pensionärernas riksorganisation, PRO

INNEHÅLL

Välkommen som förtroendevald	6
Så fungerar pensionärsråden	7
Kort tillbakablick	7
Pensionärsråden idag	7
Pensionärsrådets roll i PRO:s organisation	10
1. Lägga upp PRO:s plan för arbetet i pensionärsrådet	10
2. Diskutera rådets arbete kontinuerligt med medlemmarna	10
3. Diskutera med de andra pensionärsorganisationerna och lägg upp en plan för pensionärsrådets arbete	11
4. Utvärdera och följ upp er plan	11
Ett effektivt rådsarbete – några tips på vägen	14
Viktiga frågor för råden	16
Budgetarbetet i pensionärsrådet	16
Budgetprocessen	16
Gör en äldreomsorgsplan i kommunen	18
TEMA Boendeformer för äldre personer	19
Bygg åldersvänliga städer	20
Så här får ni genomslag	21
Kontakta media	21
Bygg relationer	22
Hur hanterar vi oenigheter i rådet?	23
Om rådet inte är överens	23
Så fungerar kommunerna	23
Kommunens ekonomi	24
Så fungerar regionerna	25
Lagar som styr kommuner och regioners arbete	26
Pensionärsråden i framtiden	27
Slutord	30

Välkommen som förtroendevald

Är du ny i uppdraget, eller erfaren i KPR/RPR? Oavsett din bakgrund så är du en av alla PRO:are som dagligen gör en stor insats för att förbättra äldres livschanser i kommuner och regioner. Till din hjälp har du bland annat det här materialet. Här får du kunskap om PRO:s värderingar och mål och om hur ni i pensionärsrådet kan arbeta tillsammans. Och det är lika viktigt att du funderar över dina egna mål med uppdraget, vad du har för förväntningar och värderingar. Diskutera gärna detta tillsammans med dina kamrater i pensionärsrådet, det är ni tillsammans som kommer att driva arbetet framåt.

PRO:s värdegrund vägleder oss i allt vi gör i våra olika uppdrag. Så här uttrycks den i stadgarna:

”Vi verkar för ett samhälle där medborgarna har ekonomisk trygghet, där det finns god vård och omsorg och där livsmiljön är trygg och stimulerande. Vi vill att solidaritet och rättvisa ska vara grunden för medborgarnas gemensamma, politiska arbete. Vi ska motverka åldersdiskriminering, främlingsfrihet och all annan diskriminering och främja personliga möten oavsett ursprung.”
PRO:s stadgar §1 2 st.

Som ledamot i ett pensionärsråd driver du PRO:s frågor för att ge äldre ett verkligt inflytande i politiska frågor som rör äldre i samhället. Du har en unik möjlighet att uppmärksamma brister och orättvisor som drabbar pensionärer och samtidigt komma med konstruktiva lösningsförslag som faktiskt gör skillnad.

Grunden för PRO:s arbete i pensionärsråden är vårt handlingsprogram som antas av kongressen. Det ger en bra vägledning till vad PRO tycker och verkar för i olika sakfrågor. Ta för vana att ha med dig ett exemplar av handlingsprogrammet till mötena!

DISKUSSIONSFRÅGOR

Varför är du aktiv i Pensionärsrådet?

Vilka värderingar är viktiga för dig i uppdraget?

Vad vill du uppnå med ditt uppdrag?

Så fungerar pensionärsråden

Kort tillbakablick

I början av 1970-talet förde PRO fram krav på förhandlingsrätt för pensionärsorganisationerna. Orsaken var ett växande missnöje inom organisationen med möjligheterna att påverka politiken i frågor som var viktiga för pensionärerna.

PRO efterlyste förhandlingsrätt i fråga om pensionerna. En statlig utredning avvisade förslaget, men organisationen blev inte helt lottlös. År 1975 träffades en överenskommelse med regeringen om att den regelbundet skulle överlägga med PRO i viktiga pensionärsfrågor. Skälet var att kompensera för underrepresentationen av äldre i fullmäktige och nämnder.

Kampen om förhandling och överläggning drevs i första hand av PRO, och till en början gällde möjligheterna till överläggningar med regeringen exklusivt för PRO. Idag är alla pensionärsorganisationer med och alla har ett gemensamt intresse av att både bevara och utveckla pensionärsråden. Pensionärsråden är centrala i vårt påverkansarbete kring viktiga lokala och regionala beslut som rör äldre personer.

Pensionärsråden idag

Idag finns pensionärsråd i nästan alla kommuner. Varje år tycks det också ske förändringar genom att något råd försvinner och något annat tillkommer.

Sedan 1999 har det funnits ett centralt utformat regelverk för pensionärsråden. Detta så kallade normalreglemente är till viss del föråldrat, men har legat till grund för de flesta lokala regler för pensionärsråd. I normalreglementet anges dels rådets uppgifter, dels hur rådet bör organiseras och administreras. Reglementet gäller både för kommunala och regionala pensionärsråd.

Följande uppgifter för rådet ingår i normalreglementet:

- att förstärka inflytandet i alla frågor som gäller äldre
- att medverka vid förberedelser för upphandling av vårdgivare
- att verka för att pensionärernas frågor beaktas i nämndernas verksamhetsplanering

- att verka för att pensionärernas frågor beaktas i styrelser, nämnder och förvaltningar
- att kunna initiera nya pensionärsfrågor i nämnder och förvaltningar
- att vara remissorgan i frågor som berör pensionärerna
- att vara ett forum för opinionsbildning och kunskapsspridning

I ert arbete behöver ni hitta de former för att ge rådet inflytande som passar er kommun eller region bäst.

Pensionärsråden bör ligga under kommunstyrelsen eller regionstyrelsen. Hur det ser ut i landet kan dock variera. I ett par kommuner är det kommunfullmäktige som ansvarar för råden. I en del mindre kommuner är pensionärsrådet sammanslaget med handikapprådet/funktionshinderrådet. Många frågor är gemensamma, och i små kommuner kan det vara svårt att hitta lämpliga ledamöter till båda råden.

I normalreglementet anges att de organisationer som ska medverka i rådet dels ska vara representerade i regeringens pensionärskommitté, dels ha verksamhet på orten. Antalet ledamöter i råden varierar från sju personer till runt 30. Det innebär också att råden arbetar på mycket varierande sätt. Av reglementet framgår att ledamöterna ska utses på samma sätt som i nämnderna och sitta under hela mandatperioden. De allra flesta kommuner tillämpar denna princip.

Även om normalreglementet är gammalt, kan det trots allt ge viss vägledning för rådsarbetet. Det pekar ut ett antal uppgifter för rådet och beskriver också formerna för arbetet. Reglementet får dock inte stå i vägen för utvecklade arbetsformer. Det kan till exempel formuleras som att "genom dialog med de politiska beslutsfattarna bevaka frågor i kommun och region som gäller äldre och ge möjligheter till inflytande i dessa frågor".

Information ska utbytas mellan pensionärsorganisationerna och beslutsfattare. Rådet ska vara rådgivare inför beslut som rör äldres intressen. Det ska kunna diskutera och lämna synpunkter inför beslut i kommun och region och i så god tid före beslutstillfället att det har en verklig möjlighet att påverka beslutens innehåll. Det är också viktigt att pensionärsorganisationerna får möjlighet att sätta sin agenda och därmed ha inflytande över vad som ska diskuteras. På så sätt kan ni vara proaktiva i att driva PRO:s frågor.

I slutändan är det politikerna som bestämmer och i den mån de ifrågasätter råden behöver vi övertyga dem om att dessa behövs. Om alla pensionärsorganisationer är överens blir det naturligtvis lättare att få med sig politikerna.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur ser ert råds reglemente ut? Överensstämmer ert reglemente med de punkter som tas upp i normalreglementet?

Ger ert pensionärsråds regelverk stöd för hur ni vill driva arbetet i rådet?

Diskutera hur ert regelverk ska se ut för att ge största möjliga inflytande.

Diskutera gärna om några delar av regelverket behöver förnyas och utvecklas utifrån era behov.

Pensionärsrådets roll i PRO:s organisation

Det är viktigt att involvera och ha ett utbyte mellan föreningar, samorganisationer och distrikt i pensionärsrådsarbetet. Det kan ske på flera olika sätt, men det är nödvändigt att du som rådsledamot har god kännedom om vad som pågår både inom ditt nämnduppdrag och inom PRO som organisation. Som ledamot har du rätt att få utbildning av kommunen eller regionen i olika frågor, till exempel gällande upphandling och kommunens/regionens organisation. För PRO är det prioriterat att ledamöter i pensionärsråden har fått en grundutbildning i uppdraget. Därför genomför vi utbildningar i egen regi minst en gång per mandatperiod, men vid behov flera utbildningar. På så sätt stärker vi ledamöterna i sitt viktiga uppdrag. Kontakta ditt distrikt om när nästa utbildningstillfälle är.

För att underlätta arbetet i rådet har vi tagit fram en enkel struktur för hur man kan arbeta i pensionärsrådet:

1. Lägg upp PRO:s plan för arbetet i pensionärsrådet

Först av allt ska PRO:s grundorganisation ha en tydlig idé om vad pensionärsrådet ska uppnå. Det är viktigast av allt - alla ledamöter bör veta vad som förväntas av dem i uppdraget. Organisationen behöver veta vad de ska ha pensionärsrådet till. Då blir vi starka och tydliga gentemot andra organisationer och politiker. Redan vid höstmötet bör en av rubrikerna i verksamhetsplanen vara "arbetet i pensionärsrådet kommande år". Ta fram en plan där det framgår vilka frågor som ska prioriteras och hur arbetet ska följas upp. Genom god planering kan ledamöterna förbereda sig på ett bra sätt. Arbetet i pensionärsrådet får också en tydlig förankring i organisationen. Om frågorna är väl förankrade är chansen större att politikerna lyssnar.

2. Diskutera rådets arbete kontinuerligt med medlemmarna

Ha en pågående dialog på medlemsmötena i grundorganisationerna. Berätta vad som är på gång i rådet och lyssna av om det finns frågor som är viktiga för medlemmarna att lyfta fram. Gör det gärna på ett informellt sätt.

Medlemmarna är en kunskapsresurs så använd den resursen väl. Lägg gärna in avstämningstillfällen i er plan för rådets arbete. Ett tips är att använda sig av bikupor på medlemsmöten, där små grupper får prata om hur de ser på en fråga, och sedan smalar ni ihop resultatet. Det går också bra att intervjua medlemmar i fikapausen på boulen, eller vid någon annan aktivitet.

3. Diskutera med de andra pensionärsorganisationerna och lägg upp en plan för pensionärsrådets arbete

Den slitna frasen "enighet ger styrka" gäller även arbetet i pensionärsrådet. Kontakta SPF, SKPF och övriga pensionärsorganisationer. Diskutera vad ni vill och vilka mål ni har med arbetet i rådet under kommande år. Kom överens om en gemensam plan, där era och deras frågor finns med. Ni behöver inte alltid vara helt överens, men försök att inte gå emot varandra i respektive hjärtefrågor.

Rådets uttalade utgångspunkt ska vara att kunna ge råd inför kommunens/regionens beslut. En sådan plan är grundläggande för rådets möjligheter. Planen anger vad som ska behandlas och när. Det är nödvändigt att skriva in alla viktiga beslut som rådet måste ge synpunkter på, till exempel budget, olika planer, upphandlingar osv. Bevaka så att råden får ta del av förvaltningsarnas utredningar inom olika områden. Ett arbetsutskott bör förbereda mötena med ordförande och några representanter för pensionärsorganisationerna och sekreteraren för rådet. Rådet beslutar i början av året om en plan för det kommande arbetsåret. Märk väl att detta är rådets plan, som löper parallellt med PRO:s interna plan (punkt 1).

4. Utvärdera och följ upp er plan

Inför varje nytt år är det viktigt att ni gör en summering och tillbakablick. Hur har det gått med era mål för året? Gör en enkel utvärdering om vad som har fungerat bra och vad som har fungerat mindre bra utifrån er plan. Ta med er lärdomarna inför nästa års planeringsarbete.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur arbetar ni för att utbyta information och kunskap med lokal-/samorganisation och distrikt?

Hur involverar ni medlemmar och förtroendevalda i pensionärsrådets arbete?

Hur fungerar samarbetet med de andra pensionärsorganisationerna?
Diskuterar ni arbetet i rådet under höstmötet i PRO?

Håller ni med om att pensionärsråden bör finnas med som en punkt i verksamhetsplanen?

Ta fram era arbetsordningar och verksamhetsplaner. Jämför dessa.
Vad kan ni lära er av varandra? Vad fungerar bra respektive dåligt?

Ett effektivt rådsarbete

– några tips på vägen

Det finns ingen given väg till inflytande. Nedan redovisas ett antal faktorer som ökar förutsättningarna för att ni ska få politiker och andra beslutsfattare att lyssna på pensionärsrådet och ta till sig era förslag.

År 2012 gjorde Socialstyrelsen en kartläggning av ett urval av kommuners och landstings (numera regioner) pensionärsråd. Tillfrågade kommuner, landsting och organisationer – däribland PRO – var tämligen eniga om vad som krävs för välfungerande pensionärsråd:

1. I pensionärsrådet ska tunga företrädare för huvudmannen (kommunen eller regionen) vara med. Allra helst ska ordförande i kommunstyrelsen eller regionstyrelsen vara med.
2. Pensionärsrådets placering i huvudmannens hierarki kan avgöra hur tidigt rådet kommer in i beslutsprocesser. Allra helst ska rådet sortera centralt, direkt under kommunstyrelsen eller regionstyrelsen.
3. Ordning och reda ger bättre förutsättningar. Huvudmannen ska hålla förberedande möten för att planera pensionärsrådets sammanträden, samt bestämma om mötesordning, arbetsordning och protokollföring, om det inte redan är bestämt. I god tid innan sammanträdet ska ledamöter och ersättare ha tillgång till adekvat underlag och relevanta handlingar.

Detta är förvisso en undersökning med några år på nacken, men vår bild är att den fortfarande kan ge vägledning. **Fler goda råd på vägen, som ni kan använda som utgångspunkt för ert arbete är:**

- Det behövs kontinuitet. Det betyder bland annat att sammanträden i rådet ska hållas minst fyra men helst fler gånger per år. Beredningsutskott och arbetsgrupper träffas betydligt oftare.
- Fördela arbetet mellan ledamöterna i rådet. Annars hinner de inte med att engagera sig i de viktiga frågorna. Bestäm att några får huvudansvaret för till exempel budget och verksamhetsplan, andra för kvalitetskrav inom äldreomsorg och så vidare. De ansvariga får fördjupa sig i frågorna och lämna förslag till övriga ledamöter.

- Rådet måste lägga sina möten så att det hinner behandla viktiga frågor innan det är för sent. En årsplanering måste göras för rådets möten. Några exempel på viktiga frågor är budget och verksamhetsplan, fysisk planering, kvalitetskrav vid upphandlingar och i samband med lagen om valfrihetssystem och andra frågor som ni prioriterat.
- Begär att det ska tillsättas arbets- och beredningsgrupper i rådet för att förbereda viktiga frågor. Det behöver finnas ett arbetsutskott som består av ordförande i rådet, vice ordförande och ytterligare någon pensionärsrepresentant.
- Var noga med vilka som utses att ingå i pensionärsråden. Försök att få en blandning av intressen och kunskaper. Även när det är svårt att hitta intresserade så är det viktigt att ledamöterna i pensionärsrådet har en positiv inställning till sitt uppdrag och att de tror på möjligheterna som ligger i uppdraget.
- Begär att ledamöterna ska få utbildning i hur kommunen eller regionen är organiserad och fungerar politiskt. Ordna också egna utbildningar i frågor som är viktiga för PRO.
- Alla partipolitiska sympatier måste läggas åt sidan. PRO är en partipolitiskt oberoende organisation.
- Beslutsfattare vill gärna ha hänvisning till undersökningar. Använd gärna myndigheters statistik när ni vill påvisa brister i den förda politiken. Gör gärna egna undersökningar i distriktet eller i kommunen.
- Ta gärna kontakt med tjänstemän i kommunen i samband med att ärenden bereds eller om ni vill få fördjupad kunskap i någon fråga. Genom tjänstemännen kan ni också påverka besluten om ni har goda argument.
- Bli inte avskräckt av alla uppgifter som ligger på en ledamot i rådet. Alla kan inte göra allt. Om man fördelar uppgifterna på ett bra sätt behöver det inte bli så betungande för var och en.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Diskutera varje punkt och fundera över hur det fungerar hos er, och vad ni skulle kunna göra för att förbättra arbetet i rådet.

Viktiga frågor för råden

Det finns en mängd frågor som på olika sätt rör äldre personers livsvillkor och som beslutas i kommuner och regioner, och några är särskilt viktiga att behandla i råden: Kommunens/regionens budget och verksamhetsplanering är centrala återkommande processer. Likaså måste frågor om upphandling och kvalitetskrav få diskuteras i rådet. Det är viktigt att rådet i god tid får diskutera de krav som ska finnas med i förfrågningsunderlagen i samband med upphandling och valfrihetssystem. Den fysiska planeringen är ett annat angeläget område.

Budgetarbetet i pensionärsrådet

Budgeten är det viktigaste styrdokumentet i kommuner och regioner. Budgetprocessen pågår i stort sett hela året och parallellt med årsbudgeten arbetar man också med en löpande treårsbudget där ramarna för den årliga budgeten läggs fast. Uppföljning och bokslut, där utfallet analyseras, är också en del av budgetarbetet. Det är viktigt att få veta varför budgeten har överskridits på vissa områden och varför det finns överskott på andra.

Kommunallagen kräver att kommuner och regioner ska ha god ekonomisk hushållning, men exakt vad som avses är inte reglerat. Budgeten ska vara balanserad och en kommun eller region får inte budgetera ett underskott. Om det ändå uppstår ett underskott, ska det balanseras under de kommande tre åren.

Budgeten innehåller inte bara siffror. Där formuleras också visioner och mål av olika slag – inriktningsmål, effektmål, verksamhetsmål m.m. Dessa texter kan vara väl så viktiga. Ibland innehåller de konkreta och kompletterande indikatorer som ska ange hur väl målen är uppfyllda.

Budgetprocessen

Så här ser budgetprocessen ut i de flesta kommuner och regioner:

December-februari: Den politiska ledningen presenterar budgetanvisningar.

Våren fram till sommaren: Nämnderna eller utskotten arbetar fram preliminära beräkningar av vad deras verksamhet beräknas kosta.

Juni: I vissa kommuner/regioner beslutar fullmäktige om en rambudget.

September-oktober: Fortsatt budgetberedning. I de fall fullmäktige har beslutat om ramar för budgeten får nämnderna i uppdrag att fastställa sin budget inom ramarna. Fullmäktige fastställer budgeten och bestämmer skattesats.

I **oktober** presenterar först den politiska majoriteten och sedan oppositionspartierna sina förslag till budget för det kommande året. Senast i slutet av november ska budgeten fastställas av fullmäktige.

I några kommuner/regioner tas viktiga delar av budgeten på försommaren i form av en rambudget. Därefter fastställs en detaljbudget under hösten.

Vill man påverka innehållet i budgeten bör vara ute i god tid.

DISKUSSIONSFRÅGOR

När beslutar er kommun om budgeten?

Välj ut något område/någon fråga i budgeten och diskutera målformuleringarna. Ger dessa formuleringar en god vägledning? Är de tillräckligt konkreta för att kunna utvärderas?

När och hur kan rådet påverka politikernas arbete med budgeten? Diskutera hur budgetresultaten följs upp.

Hur skulle ni kunna använda PRO:s handlingsprogram, eller centrala rapporter, i samband med budgetarbetet?

ARBETSUPPGIFT

Ta en titt på er egen kommuns/regions budget.

Tycker ni att det är tydliga och konkreta målformuleringar?

Överensstämmer de med PRO:s värderingar?

Vad skulle vi kunna föreslå för målformuleringar istället?

Gör en äldreomsorgsplan i kommunen

De nuvarande nationella målen för äldrepolitiken fastställdes av riksdagen 1998 utifrån de förslag som presenterades i Nationell handlingsplan för äldrepolitiken (prop. 1997/98:113). Regeringen föreslog i budgetpropositionen 2019 att målen för den nationella äldrepolitiken ska kompletteras med ett **femte mål**: äldre ska erbjudas en jämställd och jämlik vård och omsorg. Utredningen "Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer (SOU SOU 2017:21) är väldigt läsvärd för den som vill fördjupa sina kunskaper om äldreomsorgen. Där finns mycket nyttig information som visar på behovet av en långsiktig äldreomsorgsplan. Äldreomsorgsplanen är en plan för att styra, förändra och förbättra kommunens äldreomsorg. Den ska redovisa ambitioner och mål. Planen ska dessutom underlätta beslut och vara ett stöd i det praktiska arbetet i förvaltningen. Driv på för att ta fram en sådan plan, om ni inte redan har en.

På andra sidan är ett exempel från en befintlig äldreomsorgsplan, där temat är boendeformer för äldre personer.

TEMA	BOENDEFORMER FÖR ÄLDRE PERSONER			
MÅL 2026	”Mitt boende underlättar min självständighet och ger mig trygghet”			
Strategier	Trygghetsbostäder ska finnas på flera platser i kommunen.	Lätt att förändra sin boendesituation utifrån sina behov.	Kommunens äldreboenden ska vara hemtrevliga med plats för besökare.	Tillagningskök med servering ska finnas på alla särskilda boenden.
Aktiviteter	Se över samverkan med de hyresvärdar och fastighetsägare som finns i kommunen.	Kommunen ska arbeta för att tillgängliga lägenheter avseende både utformning och utbud skapas.	Inventera befintliga boenden avseende skick, möjligheter till övernattnig för närstående etc.	Följa planerad renovering och upprustning av tillagningskök på Björkliden och Klockare ängen.
	Innehållet i trygghetsbostäder så som aktiviteter utvecklas i samverkan mellan aktivitetsvärd och de boende.	Samla information om bostadsbidrag, flyttning etc.	Skapa barnvänliga ytor på samtliga boenden.	Omvärldsbevaka om och hur det är möjligt att subventionera maten för pensionärer.
		Bomässa riktad till seniorer.	Vid planering av nytt äldreboende ska delaktighet från kommuninvånare vara stor från start.	
		Se över riktlinjerna för biståndshandläggning.		
Utreda möjligheten till juridisk hjälp och stöd exempelvis vid bostadsanpassning.				

DISKUSSIONSFRÅGOR

Ta reda på om ni har en äldreomsorgsplan i er kommun.

Diskutera hur den ser ut och om den fångar upp alla viktiga aspekter?

Ge tre exempel på hur ni kan arbeta med äldreomsorgsplanen.

Bygg åldersvänliga städer

Intresset för åldersvänliga städer är stort. Allt fler städer och även mindre samhällen i världen ansluter sig till Världshälsoorganisationens (WHO) nätverk Age-friendly cities and communities, som etablerades 2010.

Manifestet för den åldersvänliga rörelsen lyfter upp ett antal olika arbetsområden för att göra kommunen bättre anpassad för äldre. En del kommuner har valt att fokusera på att minska social och hälsomässig ojämlikhet. Ett annat område är att öka mångfalden, socialt, etniskt och när det gäller hälsa, exempelvis genom demensvänliga samhällen. Det är viktigt att samarbeta för att skapa åldersvänliga samhällen, exempelvis genom att säkerställa att äldre personer är med i hela förändringsarbetet.

En del av åldersvänliga städer handlar om att föra samman designers, stadsutvecklare, arkitekter och äldre personer för att lyfta omgivningarnas betydelse. Under arbetet uppmuntras multisektoriellt och multidisciplinärt samarbete och att integrera forskning med genomförande av policyförändringar.

Uppmana gärna er kommun att ansluta sig! Flera kommuner är redan med och det finns ett nordiskt, Nordens Välfärdscenter (NVC), som samverkar och ger råd och stöd när ni vill komma igång med att göra er kommun mer åldersvänlig. Välj att fokusera på en eller två av de områden i manifestet som är mest intressanta för er, för att sedan utöka när ni har kommit igång. Det kan handla om små frågor - som att sätta ut fler bänkar i något visst område - men de kan vara oerhört viktiga för att få äldre att komma ut och gå.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur kan vi arbeta för en mer åldersvänlig kommun/region?

Vilka frågor är mest intressanta för oss att arbeta vidare med?

Välj ut en eller max tre punkter och motivera valet.

Så här får ni genomslag

När ni har arbetat fram vilka sakfrågor ni ska driva i ert pensionärsråd så finns det flera olika sätt att driva dessa frågor framåt. Här kommer några tips för inflytande och genomslag.

Gör egna undersökningar

Det går att göra undersökningar på ett informellt sätt. Ta med enkäter till ett föreningsmöte och ställ frågor om äldreomsorg, färdtjänst, hinder i miljön eller någon annan aktuell fråga.

Ni behöver inte fråga särskilt många för att få en god bild av läget. Det blir ingen statistisk undersökning, men den blir användbar genom att den visar vad era medlemmar tycker. Ni kan också ge kontaktombuden i uppgift att ta reda på vad "deras" medlemmar tycker i någon fråga. Vi ska se våra medlemmar som en viktig resurs när det gäller att få kunskap. Små undersökningar som vi själva gör har hög trovärdighet. De som svarar ser oss som sina ombud och ger ärliga svar. Det gör de inte alltid i kommunernas brukarundersökningar.

Exempel:

Färdtjänsten diskuteras i kommunen. Ni vill ta reda på hur den fungerar. Skriv ner några frågor om färdtjänsten som är enkla att besvara, exempelvis om den kommer den i tid, om den kommer till rätt adress, hur bemötandet är eller om man får tillräcklig hjälp av förarna.

Gör en enkel enkät och ta med till ett föreningsmöte. Dela ut enkäterna till dem som vill besvara den. Andra alternativ är att fördela genom kontaktombuden eller att ringa upp några medlemmar som ni vet använder färdtjänst. Ha få frågor! Sammanställ och analysera resultatet och presentera det för politikerna. Svårare än så behöver det inte vara.

Kontakta media

Genom att informera media om rådets arbete, kan vi sprida kunskap om hur viktigt PRO är när det gäller att bevaka och tillvarata äldres intressen i kommunen och regionen. I synnerhet när vår organisation har varit framgångsrik i att påverka kommunen bör allmänheten få reda på det.

Glöm inte bort lokalmedia. Det är viktigt att kontakta lokalredaktioner med nyhetstips eller debattinlägg. De flesta nyhetsredaktioner kan man ringa och tipsa, eller skicka in nyhetstips via e-post eller ett formulär på deras webbsida. Lokala och regionala medier har ofta stort inflytande på agendan i kommuner och regioner. Att skriva en insändare behöver inte vara så svårt.

Använd sociala medier lokalt. Sociala medier kan ofta vara ett effektivt sätt att bilda opinion och påverka lokala beslut. Det går att sponsra inlägg i sociala medier inom ett specifikt geografiskt område, så kan ni nå ut till fler än ni brukar.

Bygg relationer

När ni har fått uppdraget att företräda PRO i pensionärsrådet är ni en representat för hela vår organisation. Bygg gärna goda relationer och lär känna de som bestämmer i kommunen. Tillit och förtroende är avgörande för att kunna komma överens i svåra frågor. Vårda relationerna och bemöt andra med samma respekt som du själv vill bli bemött, oavsett vem det är du möter på andra sidan bordet. Kom ihåg att samtliga politiska företrädare engagerar sig för att förverkliga sin bild av ett bättre samhälle. Det förenar er oavsett om visionerna av ett bättre samhälle skiljer sig åt.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Diskutera hur ni tycker att rådet fungerar i kommunen och regionen.
Vilka möjligheter har ni att via rådet påverka de politiska besluten?

Finns det någon fråga där ni tycker att rådet varit framgångsrikt i att kunna påverka?
Om det finns en sådan fråga, varför lyckades rådet med just den frågan?

Diskutera hur ni skulle kunna göra egna mindre undersökningar. Hur ska ni gå till väga?
Vilka frågor skulle vara intressanta?

Hur är relationerna till media, skickar ni insändare? Skulle ni önska mer kontakt, och vad behöver ni i så fall för att få till stånd ett bättre utbyte?

Hur hanterar vi oenigheter i rådet?

Om rådet inte är överens

I ett pensionärsråd ingår ledamöter från olika pensionärsorganisationer och partier med skilda ideologiska värderingar. Det är naturligt att man inte alltid kan vara överens. Vi ska inte heller sträva efter enighet så mycket att vi går ifrån PRO:s grundläggande värderingar. När man behandlar budgeten, finns det till exempel säkert frågor där rådet inte kan enas.

Om rådet inte är enigt finns två alternativ. Antingen får de som är i minoritet reservera sig eller så avstår man från att fatta beslut, och var och en får hävda sin uppfattning. Det gäller att välja det handlingsätt som vi tror är bäst för PRO och den fråga vi driver. Vi ska inte vara rädda för att kompromissa men inte heller för att ta strid.

Så fungerar kommunerna

Sverige är indelat i 290 kommuner. I varje kommun finns en folkvald församling, kommunfullmäktige, som beslutar om kommunens egna frågor. Kommunfullmäktige utser i sin tur kommunstyrelsen, som leder kommunens verksamhet.

Kommunfullmäktige fattar beslut inom ett stort antal områden, som exempelvis grund- och gymnasieskola, förskoleverksamhet, äldreomsorg, vägar, vatten- och avloppsfrågor och energifrågor. Kommunerna utfärdar också olika typer av tillstånd, till exempel bygglov och utskänkningstillstånd.

Verksamheten finansieras genom kommunalskatter, statsbidrag och avgifter, och regleras främst i kommunallagen. Andra viktiga lagar för kommunerna är socialtjänstlagen, plan- och bygglagen och skollagen.

Kommunfullmäktiges viktigaste uppgifter är: att fastställa kommunens budget och hur stor kommunalskatten ska vara, besluta vilka nämnder som ska finnas, välja ledamöter och ersättare till kommunstyrelsen och de olika nämnderna och att välja revisorer som granskar kommunens verksamhet.

Nämnderna ansvarar för förvaltning och verkställande av fullmäktiges beslut. Det innebär att de har ett ansvar för den löpande verksamheten och för att genomföra enskilda fullmäktigebeslut. Nämnderna sköter också beredningen av ärenden som ska avgöras av fullmäktige.

Den kommunala självstyrelsen är sedan länge en bärande princip i det svenska samhället. Det innebär att kommunerna har rätt att själva bestämma hur de ska sköta sina arbetsuppgifter och fördela sina resurser. De beslutar själva hur stor skatt de ska ta ut.

Kommunens ekonomi

Kommunalskatten är den viktigaste inkomstkällan för kommunerna. Varje kommun bestämmer själv hur stor kommunalskatten ska vara och skillnaden är stor mellan de högsta och de lägsta kommunalskatterna i landet. Kommunerna får också bidrag från staten. Vissa statsbidrag är allmänna och kan användas enligt varje kommuns egna önskemål. Andra statsbidrag får bara användas inom bestämda områden som staten pekar ut.

De största kostnaderna har en genomsnittlig kommun för förskola/skola och omsorg om äldre och funktionshindrade. Kommunen tar också betalt för en del tjänster, till exempel inom äldreomsorgen.

Så fungerar regionerna

Det viktigaste ansvarsområdet för regionerna är hälso- och sjukvården, som står för omkring 80 procent av utgifterna. Andra vanliga regionsområden är folktandvården, utbildning (framför allt vårdutbildning), kultur och stöd till länets näringsliv. Ansvaret för kollektivtrafiken i ett län delas ofta mellan kommunerna och regionen. Regionernas verksamhet finansieras genom statsbidrag, regionsskatter och avgifter och regleras bland annat i kommunallagen.

Regionens politiska beslut fattas av en folkvald församling; regionfullmäktige. Regionfullmäktige utser en regionstyrelse som leder och samordnar arbetet. Dessutom finns ett antal nämnder som har till uppgift att behandla olika ärenden som ska tas upp i fullmäktige. Nämnderna ska också verkställa de beslut som fattas. I ett av Sveriges län skiljer sig den politiska styrningen från de övriga. Gotlands län saknar region, istället sköts dessa uppgifter av Gotlands kommun.

Ekonomi och arbetet fungerar i övrigt som i kommunerna.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur är kommunen/regionen organiserad hos er, när det gäller nämnder och utskott?

Tycker ni att er kommunala/regionala organisation fungerar på ett bra och ändamålsenligt sätt? Skulle ni vilja ändra den på något sätt?

Hur hög är skattenivån i er kommun/region?

Tycker ni att det är en tillräcklig nivå för att kommunen/regionen ska klara sitt uppdrag?

Lagar som styr kommuner och regioners arbete

En stor del av kommunernas och regionernas verksamhet styrs av lagar. Dels finns ett antal uppgifter som de enligt olika lagar är skyldiga att utföra. Dels anger kommunallagen ramarna för hur de ska organisera sin verksamhet. Det finns också en lagfäst rätt för enskilda, organisationer och företag att överklaga vissa former av beslut. Det kan också vara bra att ha övergripande kunskap om Socialtjänstlagen, som handlar om rättigheter till vård och omsorg och innehåller regler för hur samhället ska ingripa vid behov, samt Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) där det finns bestämmelser om det generella ansvaret för att tillgodose medborgarnas behov av hälso- och sjukvård.

Ibland kan andra lagar vara aktuella, till exempel kan Plan- och bygglagen vara relevant ifall ni har valt ut bostäder för äldre som ett prioriterat område, liksom lagen om offentlig upphandling när det gäller villkor och regler för upphandling. Vilka lagrum som är mest aktuella får ni enklast reda på genom att fråga tjänstemännen eller kunniga medlemmar inom organisationen. Tveka inte att ta hjälp av ert nätverk. Samtliga lagar går att finna genom att antingen besöka ett bibliotek och ta del av tryckt och digitalt material, alternativt att själv gå in på:

<https://www.svenskforfattningssamling.se> för lagar från och med 2018-04-01 eller <http://rkrattsdb.gov.se/sfspdf/> för samtliga lagar i tryckt format innan 2018-04-01.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Vilka är de olika lagarna ni kommer i kontakt med?

Hur stor betydelse har lagarna för rådets arbete?

Pensionärsråden i framtiden

I dagsläget finns ingen lag om att det ska finnas pensionärsråd i kommuner och regioner. På vissa platser i landet ifrågasätts pensionärsråden. För PRO är pensionärsråden viktiga. Där de fungerar väl kan de ge mycket goda möjligheter till samråd med politikerna inför viktiga beslut.

PRO driver kravet på en lagstiftad skyldighet att inrätta pensionärsråd och kravet kvarstår till den dag kommuner och regioner fått denna skyldighet. Samtidigt som vi vill bevara pensionärsråden, får vi inte vara rädda för att förnya dem. Det behöver inte se likadant ut i alla kommuner och regioner. Vi vill ha råd som ger inflytande för pensionärsorganisationerna och möjligheter till en god dialog och ett gott samråd. Om råden inte ger detta inflytande och denna dialog, finns det anledning att diskutera vad som felar.

Landets kommuner och regioner ser mycket olika ut. Det är inte bara storleken och relationen tätort – glesbygd som varierar. De styrs inte längre efter en enhetlig mall, utan kommunallagen ger stora möjligheter till variation. På samma sätt kan också pensionärsråden variera mellan olika regioner och kommuner. Det viktiga är hur vi tycker att de fungerar och hur väl de tillgodoser våra önske mål, samt att det finns ett politiskt intresse för att behålla dem. Det finns dock anledning att vara skeptisk till råd där olika intressegrupper blandas, som till exempel pensionärs- och funktionshinderråd. Många gånger kan dessa råd bli för otympliga med många olika frågor att diskutera. För att kunna hävda rådets betydelse måste vi också klargöra varför de ibland ifrågasätts av politiker och tjänstemän.

Argumenten mot råden kan sammanfattas i följande punkter:

”Det finns bättre former för att ta in kunskap och erfarenhet från samhället och äldre. Vi arbetar med till exempel medborgardialoger istället.”

I en del politiska sammanhang vill politiker minska organisationernas påverkan och ersätta den med så kallad direktkontakt med medborgarna. Sådana argument bygger ofta på ett ideologiskt motstånd mot starka organisationer som anses filtrera enskildas uppfattningar. Istället för råd vill man inrätta medborgardialoger, där flera olika organisationer och eventuellt individer deltar. De kan utformas som tillfälliga informations- eller dialogmöten med organisationer, som på olika sätt anses berörda, eller som regelbundet återkommande träffar. Det förekommer också dialogmöten med enskilda medborgare.

PRO menar att pensionärsråden både ger kontinuitet och bredd i förhållande till enstaka möten med pensionärsorganisationerna eller individer. Representanterna i rådet företräder en stor del av de äldre i befolkningen och har strukturer och kontaktnät för att fånga upp de äldres samlade bild av läget i kommunen eller regionen och fungerar som en viktig instans i kunskapsutbytet.

Pensionärsorganisationerna organiserar många av landets pensionärer och har därmed en god representativitet. En dialog med pensionärsorganisationerna ger därför god kunskap om pensionärernas villkor, behov och önskemål. Vi kan på goda grunder hävda att pensionärsråden är en form av medborgardialog. Genom sin utformning kan pensionärsråden tjäna som ett gott exempel på en väl utvecklad medborgardialog.

”Pensionärerna behöver inget särskilt råd. Det har inte andra grupper.”

Även pensionärerna får använda sig av de kanaler som står till buds för övriga medborgare. Politiker och kommunala tjänstemän menar att råden inte fyller någon funktion.

PRO menar att att pensionärsråd behövs för att äldre berörs mest av kommunernas och regionernas verksamhet. Äldre är en stor befolkningsgrupp (sett över hela landet är var femte invånare och var fjärde väljare 65 år eller äldre) och att beslutsfattare har nytta av äldres erfarenhet – besluten blir helt enkelt bättre. I jämförelse med andra grupper i samhället behöver en förhållandevis stor andel äldre personer olika insatser från samhället för sitt välbefinnande. Det gäller äldreomsorg, hälso- och sjukvård, färdtjänst, hjälpmedel, god fysisk tillgänglighet i miljön och gemensamhetskapande verksamheter. Detta beroende av samhällsinsatser, som kommuner och landsting ansvarar för, gör att det finns särskilda skäl för en dialog med organisationer som företräder de äldre. Äldre är dessutom ofta underrepresenterade i beslutsfattande församlingar och kommuner/regioner behöver mer av äldres perspektiv.

”Pensionärsråden är inte särskilt värdefulla eller effektiva, de ger inte så mycket tillbaka till kommunen.”

På en del ställen fungerar inte pensionärsråden särskilt bra och då söker sig politiken mot andra lösningar. Råden ger då ingen ökad kunskap till beslutsfattarna.

PRO menar att ledamöterna har utsetts av organisationer med mycket god representativitet och att äldres perspektiv är nödvändigt inför beslut som påverkar äldre. Det är viktigt för rådsledamöter att vara konstruktiva och kunniga. Är det så att arbetet i pensionärsråden inte fungerar tillfredsställande så bör man istället ha en diskussion om vad man kan göra åt saken. Lösningen är att utveckla arbetet, inte att avskaffa pensionärsrådet.

Tillsammans med de andra pensionärsorganisationerna har vi gemensamma förslag på hur pensionärsråden i dagens form kan bli så bra som möjligt. Samtidigt som vi ställer dessa krav på samhällets alla politiska nivåer har vi förstås också ett eget ansvar.

Beslutsfattare kan inse nyttan av våra råd genom att vi:

- har samrått och samordnat oss inför sammanträdena,
- är kompetenta, engagerade och aktiva i alla kontakter med kommunen/regionen, samt
- kontinuerligt informerar våra förtroendevalda och medlemmar om vad som händer i rådet.

DISKUSSIONSFRÅGOR

Hur fungerar samverkan med politiken i er egen kommun/region?

Hur samordnar ni arbetet inför sammanträdena?

När ni inte har samsyn i pensionärsråden, hur kan ni agera då?

Vad tycker ni om att lagstifta om pensionärsråd?

Slutord

PRO är Sveriges största pensionärsorganisation och en kraft att räkna med och att lyssna till i samhället. Det kommunala eller regionala pensionärsrådet är centralt för att landets äldre ska få ett tryggt liv och vi ska nå framgång i äldrepolitiken. Vi hoppas att "Råd för råden" har gett er några goda råd på vägen. Förhoppningsvis står ni nu starkare och tryggare i ert viktiga uppdrag. Har ni fler frågor, funderingar eller saknar något, så hör av er!

Ingen kan göra allt, men alla kan göra något. Och det är inte så lite.

PRO

© Oktober 2020, PRO, Pensionärernas Riksorganisation
Text: Carina Benjaminsson
Artikelnummer: PR0651
Foto: Anneli Nygårds
www.pro.se